

Хорхе Луис Борхес – Алефът

Който е чел внимателно разказа за моите теглила, навярно ще си спомни, че един мъж от племето ме беше последвал така, както куче би ме следвало, чак до начупената сянка на градската стена. Когато излязох от последното подземие, го заварих на входа на пещерата. Той лежеше на пясъка, чертаеше несръчно и после веднага изтриваше редица знаци, подобни на буквите в сънищата, които човек сякаш ей сега ще разчете, а после се сливат в едно. В началото предположих, че е някаква варварска писменост; после се сетих, че е абсурдно същества, които не знаят да говорят, да са създали писменост. Освен това всеки знак се различаваше от всички останали, а това изключваше възможността да са символи. Мъжът ги чертаеше, разглеждаше ги и ги поправяше. Внезапно, сякаш отегчен от играта, той ги изтри с длан и с подлакътницата си. Погледна ме така, сякаш ме виждаше за първи път. И въпреки всичко толкова голямо беше облекчението, което почувствах (или толкова голяма и ужасна бе самотата ми), че допуснах следната мисъл: този първобитен троглодит, който ме гледа легнал на пода на пещерата, чака именно мен. Слънцето нажежаваше равнината; когато под блясъка на първите звезди тръгнахме обратно към селището, пясъкът пареше стъпалата ни. Троглодитът вървеше пред мен. През тази нощ реших да го науча да разбира, а може би и да повтаря някои думи. Кучето и конят (разсъдих) са способни на първото; много птици, като например славеят на Цезарите – на второто. Колкото и примитивен да е умът на един човек, все ще е по-висш от този на неразумно същество.

Покорството и нищетата на троглодита ми напомниха за Аргос – старото умиращо куче от „Одисея“, – затова го нарекох Аргос и се опитах да го науча да отговаря на това име. Не успях, всеки следващ опит завършваше с нов неуспех. Напразно опитвах да бъда властен, строг и упорит. Неподвижен, със застинал поглед, той сякаш изобщо не чуваше звуковете, които се опитвах да му внуша. Стоеше само на няколко крачки от мен, а сякаш се намирал много далеч. Седнал на пясъка като малък и изваян от лава сфинкс, той сякаш оставяше небесата да кръжат над него от изгрев до залез. Реших, че не е възможно да не се е досетил какво е намерението ми. Спомних си, че етиопците мислят, че маймуните съвсем съзнателно не говорят, за да не ги карат да работят; отдадох мълчанието на Аргос на недоверчивост или страх. От това предположение минах на друго, още по-странно. Помислих си, че Аргос и аз принадлежим на различни светове, че възприятията ни са еднакви, но Аргос ги съчетава по различен начин и на тази основа си поставя други цели; после допуснах, че може би за него няма цели, а само някаква главомайващо бърза и непрестанна игра от съвсем краткотрайни впечатления. Представих си някакъв свят без памет, без време; представих си възможността да съществува език без съществителни имена, език от безлични глаголи или несклоняеми епитети. Така отмираха дните, а с тях и годините, но една сутрин се случи нещо подобно на щастие. Заваля дъжд – бавен и пороен.

В пустинята нощите могат да бъдат хладни, но през онази нощ беше горещо като в пещ. Сънувах, че една река в Тесалия (в нейните води бях върнал една златна рибка) идваше да ме избави; чувах я как приижда през червения пясък и черните камъни; свежият въздух и силният шум на дъжда ме събудиха. Изтичах гол, за да ме намокри дъждът. Нощта преваляше; под жълтите облаци племето, изпаднало в екстаз, не по-малко щастливо от мен, се къпеше под жителните струи. Троглодитите приличаха на корибанти, обладани от някакво божество. Аргос стенеше от щастие с поглед, вперен в

небето; силни струи вода се стичаха по лицето му; не само вода, но и сълзи (по-късно узнах това); *Аргос* – изкрещях му аз, – *Аргос!*

И тогава с кротко възхищение, сякаш открива нещо загубено и отдавна забравено, той промълви думите: *Аргос, кучето Одисеево*. Сетне продължи, пак без да ме погледне: *Кучето, което лежи върху купища тор*.

Ние приемаме с лекота действителността навярно защото подсъзнателно знаем, че всичко е нереално. Попитах го какво знае за „Одисея“. Гръцкият го затрудняваше, наложи се да повторя въпроса.

Много малко – каза той. – По-малко и от най-нещастния рапсод. Навярно са изминали вече хиляда и сто години, откакто я съчиних.

Всичко ми стана ясно в този ден. Троглодитите бяха Безсмъртните; поточето, което влачеше пясъци, беше реката, която търсеше конникът. Колкото до града, чиято слава се носеше чак до Ганг, Безсмъртните го бяха разрушили преди около девет века. С неговите отломки бяха издигнали на същото място безумния град, който бях обходил – нещо като пародия или обратен образ, храм на неразумните богове, които управляват света, за които ние не знаем нищо друго освен това, че не приличат на човека. Този градеж е последният символ, който Безсмъртните склонили да създадат; той бележи момента, в който, след като преценили, че всяко начинание е безполезно, те решили да живеят в света на мислите, в чистото умозрение. Издигнали градежа си, забравили го и отишли да живеят в пещерите. Вгълбени в мисли, те почти не възприемали вече физическия свят.

Омир ми разказа това, сякаш говореше с дете. Разказа ми и за своята старост, за последното пътуване, което предприел, воден – също като Одисей – от желанието си да отиде при хора, които не знаят какво е море, които ядат месото без сол и дори не подозират какво е гребло. Живял едно столетие в Града на Безсмъртните, а когато го съборили, именно той им препоръчал да построят друг град. Това не бива да ни изненадва; известно е, че след като възпял Троянската война, той възпял също и войната на жабите и мишките. Бил като Бог, който сътворил Вселената, а после създал и хаоса.

Да бъдеш безсмъртен, е безсмислено; всички създания освен човека са безсмъртни, тъй като не знаят нищо за смъртта; божественото, ужасното, непонятното е да знаеш, че си безсмъртен. Забелязал съм, че въпреки различията в религиите това убеждение е извънредно рядко. Израилтяни, християни и мюсюлмани изповядват безсмъртието, но преклонението им пред земното съществуване показва, че единственото, в което вярват, е именно то, тъй като всички останали безброй съществувания са предназначени да възнаграждават или да наказват земния живот. По-рационална ми се струва теорията за прераждането в някои религии на Индостан: в този кръговрат, който няма начало, нито край, всеки живот е последица от предишния и определя следващия, обаче никой живот не предопределя всички останали животи, взети в тяхната цялост. Поради опитността, придобита през вековете, републиката на Безсмъртните постигнала съвършенството на търпимостта и почти презрение към всичко. Безсмъртните знаели, че в един безкраен срок от време на всеки човек се случва всичко. Поради своите минали или бъдещи добродетели всеки човек е достоен да извърши всякакво добро

дело, но е способен и да извърши всякакво предателство поради своите безчестия в миналото или в бъдещето.

Тъй както в хазартните игри четните и нечетните числа се стремят да се урівновесят, така и изобретателността и глупостта взаимно се урівновесяват и анулират; може би недодяланата поема за Сид да е само противовес на един-единствен епитет от „Еклоги“ или на някоя сентенция на Хераклит. И най-беглата мисъл е подчинена на невидим замисъл и може да увенчае или да положи начало на някаква тайнствена идея. Знаем за хора, които съзнателно са правили зло, за да може в бъдещите векове да настъпи добро, или пък защото вече е имало добро в миналите векове... От тази гледна точка всички наши действия са правилни, но също така и безразлични. Не съществуват морални или интелектуални заслуги. Омир е съчинил „Одисея“; ако приемем безкраен срок от време с безкраен брой обстоятелства или промени, не е възможно тя да не бъде съчинена поне веднъж. Никой не е специален, а един-единствен безсмъртен човек всъщност представлява всички хора, взети заедно. Също като Корнелий Агрипа аз съм Бог, аз съм герой, аз съм философ, аз съм демон, аз съм вселена, а това е един досаден начин да кажа, че не съм.

Понятието за света като система от точни компенсации е повлияло силно на Безсмъртните. На първо място ги е направило неуязвими по отношение на милосърдието. Вече споменах за древните каменоломни, които прорязваха равнината на отсрещния бряг; един човек падна в най-дълбокото; той не можеше да се нарани, нито да умре, но жаждата го изгаряше. Седемдесет години изминаха, преди да му хвърлят въже. Не ги интересуваше дори и собствената им съдба. Тялото им беше като покорно домашно животно, достатъчни му бяха ежемесечната милостиня от няколко часа сън, малко вода и късче месо. Но нека никой не ги принизява до аскети. Няма позитивно удоволствие от мисленето, а те се отдаваха именно на него. Понякога някакъв изключителен стимул ги връщаше към действителния свят. Например през онази сутрин древната, първична наслада от дъжда. Но тези събития се случваха съвсем рядко; всички Безсмъртни бяха способни да изпаднат в съвършен покой; помня един, когото никога не видях изправен – една птица беше свила гнездо на гърдите му. Между неопровержимите изводи на учението, според което всяко нещо се урівновесява от друго, има един, който не е от голямо теоретическо значение; но именно този извод ни е подтикнал да се пръснем из цялата Земя в началото или в края на X век. Този извод гласи: Съществува река, чиито води даряват безсмъртие, следователно някъде има друга река, чиито води го заличават. Реките не са безбройни; ако безсмъртен пътешественик обиколи целия свят един ден, той вече ще е пил от всички реки. Поставихме си за цел да открием тази река.

Смъртта (или дори само споменаването за нея) придава ценност на хората и ги прави патетични. Те – хората – са трогателни поради обстоятелството, че са само призраци; всяко тяхно действие може да бъде последно; всяко лице може да се изпари, както изчезват лицата в сънищата. Всичко при смъртните има стойност на необратимо и съдбовно. При Безсмъртните обаче всяко действие (и всяка мисъл) е отражение на други действия от миналото, без обозримо начало, а може би е предзнаменование за други действия, които в бъдеще ще го повтарят до умопомрачение. Няма нищо, което да не е сякаш изгубено сред безбройни огледала. Нищо не може да се случи само веднъж, нищо не е ценно, защото всичко е временно. Елегичното, сериозното,

тържественото не важат за Безсмъртните. Омир и аз се разделихме пред вратите на Танжер – струва ми се, че дори не се сбогувахме.